

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ایران

سید یاسر ضیایی* فاطمه حکمتی**

چکیده

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای یا تحریم رسانه‌ای به‌عنوان یکی از اشکال نوین تحریم‌های بین‌المللی است که هدف اصلی آن محروم نمودن مخاطبین از مشاهده نگرش‌های مختلف خبری، آموزشی و غیره است. این هدف مغایر با دکترین تحریم هوشمند است که در آن ضرورت دارد صرفاً دولت متخلف مورد هدف تحریم قرار گیرد. توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران در مقاطع زمانی مختلف با ادعای اقدام متقابل و اجرای تحریم‌های شورای امنیت و اتحادیه اروپا ناقض اصولی از حقوق بین‌الملل عمومی است. از جمله این اصول، اصل آزادی اطلاعات، اصل آزادی مشروط پخش برنامه‌های ماهواره‌ای، اصل ممنوعیت انحصار در پخش برنامه‌های ماهواره‌ای، اصل مصونیت اموال دولتی، اصول حقوق بین‌الملل ارتباطات، اصل اقدام متقابل، اصول منشور ملل متحد، اصول اتحادیه اروپا و اصل التزام به تعهدات قراردادی است. نقض این اصول می‌تواند مسؤولیت بین‌المللی دولت‌های تحریم‌کننده را به دنبال داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: تحریم ایران، تحریم رسانه‌ای، توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای، اصل

yaserziaee@gmail.com

* استادیار گروه حقوق بین‌الملل دانشگاه قم (نویسنده مسئول)

hekmati69@yahoo.com

** کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه قم

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۷/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۱۰

آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای، حقوق بین‌الملل ارتباطات، اصل آزادی اطلاعات، اتحادیه بین‌المللی مخابرات.

۱. مقدمه

تحریم جمهوری اسلامی ایران چه به‌طور یک‌جانبه و چه چندجانبه سالهاست که از سوی دولت‌های غربی و شورای امنیت سازمان ملل متحد دنبال می‌شود. هرچند ماده ۴۱ منشور از امکان قطع ارتباطات رادیویی سخن به میان آورده اما تحریم ارتباطی هیچ‌گاه از سوی سازمان ملل علیه هیچ دولتی اعمال نشده است. در این بین برخی دولت‌های غربی با محوریت اتحادیه اروپا با نشانه رفتن بخش ارتباطات ماهواره‌ای ایران سعی داشته‌اند تا نشر اطلاعات از سوی جمهوری اسلامی ایران را محدود سازند. در واقع در مواردی دولت‌های میزبان شبکه‌های ماهواره‌ای ممکن است با بروز یک اختلاف سیاسی اقدام به توقف، تعلیق و یا قطع برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای نمایند. این قضیه که با عنوان تحریم رسانه‌ای شناخته می‌شود در سال‌های اخیر برای برخی از شبکه‌های دولتی سوریه، لبنان و ایران و... رخ داده است.

بعد از تحریم‌های مسافرتی و مالی اتحادیه اروپا علیه ایران در ۲۴ مهر ۱۳۹۱، بزرگ‌ترین شرکت پوشش‌دهنده برنامه‌های ماهواره‌ای یعنی شرکت فرانسوی «یوتل ست» به همراه شرکت بریتانیایی «آرکیوا» به تحریم ۹ شبکه تلویزیونی و ۱۰ شبکه رادیویی ایران اقدام نمودند. علاوه بر این، شرکت‌های هیسپاست، ایتل ست و آسیاست نیز با تحریم شبکه‌های ماهواره‌ای ایران، از پخش آن‌ها خودداری نمودند. این مسائل در حالی اتفاق می‌افتد که مشروعیت این اقدامات در عرصه بین‌المللی محل تردید و نیازمند بررسی است.

در پاسخ به این سؤال که تحریم‌های رسانه‌ای جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین‌الملل تا چه میزان از مشروعیت برخوردار است این فرضیه مطرح است که تحریم‌های رسانه‌ای ایران مغایر با برخی تعهدات بین‌المللی اتحادیه اروپا و کشورهای تحریم‌کننده از جمله اصل آزادی اطلاعات، اصل آزادی ارتباطات، اصل اقدام متقابل، اصل مصونیت اموال دولتی و تعهدات منشور ملل متحد و اتحادیه اروپا است. برای اثبات این فرضیه

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۳۹

لازم است با روش توصیفی-تحلیلی ابتدا وقایع مربوطه به تحریم رسانه‌ای ایران شرح داده شود و سپس بر اساس این اطلاعات ارزیابی حقوقی صورت پذیرد. در نهایت چگونگی طرح مسؤولیت بین‌المللی نهادهای تحریم‌کننده مورد توجه قرار گرفته است.

۲. پیشینه تحریم رسانه‌ای ایران

در سال ۱۳۸۴ پخش مجموعه چشمان آبی زهرا^۱ و سخنان رابرت فوریسون (Robert Faurisson) _منتقد فرانسوی_ علیه هلوکاست (مقدم، ۱۳۹۲: ۲) در برنامه زنده تلویزیونی شبکه سحر منجر به ممنوعیت پخش شبکه تلویزیونی ایرانی سحر ۱ از هات برد گردید. بعد از آن در فروردین ۱۳۸۹ پخش شبکه «العالم» از عرب‌ست و نایل‌ست متوقف گردید. اما به صورت جدی و گسترده آغاز جریان تحریم ماهواره‌ای صداوسیما جمهوری اسلامی ایران از سوی کشورهای غربی و شرکت‌های وابسته به مهرماه ۱۳۹۱ بر می‌گردد که در دور اول این تحریم‌ها، شبکه‌های پرس‌تی‌وی، خبر، العالم، کوثر، قرآن، سحر ۱ و ۲ و جام جم ۱ و ۲ مشمول این محدودیت‌ها قرار گرفتند. به فاصله حدود ۳ ماه بعد در تاریخ جمعه یکم دی ماه ۱۳۹۱ شرکت ماهواره‌ای «هیسپاست» (HISPASAT)^۳ به شرکت خدمات ماهواره‌ای «آورون» (Overon)^۴ دستور داد تا شبکه‌های ایرانی پرس‌تی‌وی و هیسپان تی‌وی، را از فهرست پخش ماهواره‌ای خود در اسپانیا و امریکای لاتین حذف کند. (ایوبی، ۱۳۹۲: ۷)

در ۲ اسفند ۱۳۹۱ شرکت ماهواره‌ای «گلف‌ست» تحت فشار شرکت یوتل‌ست پخش دو شبکه «آی فیلم» و «الکوثر» ایران را متوقف کرد.^۵ یک روز بعد نیز این شرکت از «نایل‌ست» درخواست نمود تا پخش برنامه‌های «پرس تی‌وی» را متوقف نماید. در ۶ اسفند شرکت «یوتل‌ست» شرکت ماهواره‌ای اس‌تی‌ان (Telecommunications Network (STN)) را تهدید نمود تا پخش شبکه خبری العالم ایران را از روی این ماهواره ظرف مدت ۴۸ ساعت متوقف سازد که در غیر این صورت مشمول اقدامات تنبیهی خواهد گردید.^۶

با آغاز سال جدید شمسی در نوزدهم فروردین ۹۲ نیز «گلوب‌کست»^۷ پخش

«هیسپان تی‌وی» را متوقف کرد و پخش این شبکه از ماهواره سس (SES) نیز متوقف شد. شرکت خدمات ماهواره‌ای گلوب‌کست، در نامه‌ای اعلام کرد: «گلوب‌کست از شرکت خدمات ماهواره‌ای «سس» نامه‌ای دریافت کرده که در این نامه از این شرکت خواسته شده، پخش تمام شبکه‌های سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران را حداکثر از تاریخ ۸ آوریل ۲۰۱۳ (۱۹ فروردین) متوقف کند.» در ادامه این نامه آمده است: «این تصمیم بعد از این گرفته شد که دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا سازمان صداوسیما و ریاست آن عزت‌الله ضرغامی^۹ را به فهرست تحریم‌های خود افزود که بر اساس آن هرگونه حمایت از جمله ارائه خدمات به مشمولین این فهرست ممنوع می‌باشد.» (InterAmerican Security Watch, 2013: 3) در اکتبر سال ۲۰۱۲ هم شرکت آرکیوا (Arqiva)^{۱۰}، سرویس‌دهنده پخش ماهواره‌ای هات برد هم فرانسی را که ۱۹ شبکه رادیویی و تلویزیونی^{۱۱} جمهوری اسلامی ایران بر روی آن پخش می‌شدند، قطع کرد. (اسلامی، ۱۳۹۲: ۱۵) البته باید بیان کرد که در حال حاضر پخش مجدد شبکه‌های ماهواره‌ای ایران، پس از موافقت‌نامه ژنو (بین ایران و گروه ۱+۵) به‌طور موقت آغاز گردیده است (Forrester, 2014: 1)

۳. تحریم رسانه‌ای ایران از منظر حقوق بین‌الملل

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای یا اصطلاحاً تحریم رسانه‌ای با برخی اصول حقوق بین‌الملل در تعارض است. در ادامه ضمن اشاره به برخی از این اصول به وضعیت تحریم رسانه‌ای ایران از منظر حقوق بین‌الملل اشاره می‌شود.

۳.۱. اصل آزادی اطلاعات

ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر مورخ ۱۹۴۸ بیان می‌کند «هرکسی حق آزادی عقیده و بیان دارد که شامل... دریافت و ارسال اطلاعات از طریق هر رسانه‌ای بدون توجه به مرزهاست». ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مورخ ۱۹۶۶، بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر مورخ ۱۹۶۹ و ماده ۹ منشور آفریقایی حقوق بشر و

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۴۱

مردم مورخ ۱۹۸۱ بر اصل آزادی اطلاعات تأکید کرده‌اند. مجمع عمومی سازمان ملل نیز در قطعنامه (I) ۵۹ مورخ ۱۹۴۶ و قطعنامه ۲۴۴۸ (XXIII) مورخ ۱۹۶۸ آزادی اطلاعات را در زمره حقوق بشر می‌داند.

باید توجه داشت که دولت‌ها جز در خصوص موضوعات محیط زیستی تعهدی در ارسال اطلاعات ندارند و تنها دولت‌ها متعهد به عدم مداخله در روند طبیعی ارسال اطلاعات توسط رسانه‌ها هستند که از آن به تعهد منفی یاد می‌کنند. (Mendel, 2008: 15) این حق بر دو قسم است: آزادی ارسال اطلاعات و آزادی دریافت اطلاعات.^{۱۲} زمانی که تحریم رسانه‌ای از سوی شرکت‌های خصوصی و دولت‌ها علیه «دولت» دیگر صورت می‌پذیرد صرفاً حق بر دریافت اطلاعات از سوی شهروندان توسط دولت تحریم‌کننده نقض شده است.

باید توجه داشت که محدودیت‌هایی برای حق آزادی دریافت اطلاعات وجود دارد. ماده ۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی بیان می‌دارد که «هر گاه یک خطر عمومی استثنایی موجودیت ملت را تهدید کند و این خطر رسماً اعلام بشود کشورهای طرف این میثاق می‌توانند تدابیری خارج از الزامات مقرر در این میثاق به میزانی که وضعیت حتماً ایجاب می‌نماید اتخاذ نمایند...».

دادگاه‌های امریکا نیز استثناهایی برای آزادی بیان و اطلاعات ذکر کرده‌اند مانند منع توهین^{۱۳}، ایجاد هراس^{۱۴}، کاربرد عبارات خصمانه^{۱۵}، عبارات رکیک^{۱۶} و تحریک به جرم و ایجاد فتنه. (ضیایی و طبّاحی ممقانی، ۱۳۹۰: ۳۲۴) شایان یادآوری است که شرکت‌های تحریم‌کننده شبکه‌های ماهواره‌ای ایران به این محدودیت‌ها استناد نکرده‌اند. توقف پخش برنامه شبکه‌های ماهواره‌ای ایران از سوی شرکت‌های ماهواره‌ای در حالی صورت می‌گیرد که برخی از این شبکه‌ها جنبه اجتماعی و آموزشی داشته‌اند (مانند شبکه‌های جام جم، سحر و قرآن) و سایر شبکه‌ها جنبه خبری داشته‌اند و نمی‌تواند مصداقی از «خطر عمومی استثنایی» باشد.

باید توجه داشت که تأکید بر محدودیت این اصل از یکسو می‌تواند توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای از سوی کشورهای غربی را توجیه نماید و از سوی دیگر تأکید بر مطلق بودن این اصل می‌تواند مشروعیت ارسال پارازیت بر برنامه‌های ماهواره‌ای از سوی

دولت‌های حامی ارسال پارازیت از جمله ایران را با چالش مواجه سازد.

۳.۲. اصل آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای

قطعنامه‌های ۱۱۴۸ و ۱۳۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مورخ ۱۹۵۸ و معاهده اصول حاکم بر فعالیت کشورها در اکتشاف و بهره‌برداری فضای ماوراء جو از جمله ماه و سایر اجرام سماوی مورخ ۱۹۶۷ فضای ماوراء جو را میراث مشترک بشریت دانسته‌اند. در همین راستا، ماده ۲ معاهده مذکور بیان می‌کند «فضای ماوراء جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی تابع حاکمیت ملی از طریق ادعای حاکمیت، استفاده و یا انتقال و یا به هر نحو دیگری نخواهد بود.» عبارت «اختصاص و تملک ملی» آن قدر گسترده است که تمام موارد حق استفاده انحصاری را پوشش می‌دهد. (ژوکف، ۱۳۵۱: ۵۰) لذا می‌توان گفت که پخش برنامه‌های ماهواره‌ای نمی‌تواند در انحصار یک یا چند دولت قرار بگیرد.

مضافاً اصل آزادی کشورها در کاوش و استفاده از فضای ماوراء جو نیز در ماده ۱ و ۳ معاهده مذکور بیان شده است. همچنین کنفرانس جهانی اداری رادیو برای ارتباطات فضایی^{۱۷} در یکی از قطعنامه‌هایش اعلام کرد که تمامی کشورها دارای «حقوق برابر در استفاده از فرکانس‌های رادیویی» هستند. به علاوه قطعنامه مذکور این نکته را روشن ساخت که ثبت فرکانس‌های انتقال امواج برای ارتباطات رادیویی از طریق فضا و استفاده از آن‌ها، هیچ تقدمی دائمی برای هیچ کشور یا گروهی از کشورها ایجاد نمی‌کند.

کنوانسیون ۱۹۷۳ ارتباطات فضایی نیز اشعار می‌دارد «در استفاده از باندهای فرکانس برای خدمات رادیویی فضایی، اعضا باید در نظر داشته باشند که فرکانس‌های رادیویی و مدارهای ماهواره‌ای همگرا در زمین، منابع طبیعی محدودی هستند که باید با کارایی مورد بهره‌برداری واقع شوند؛ به نحوی که کشورها یا گروهی از کشورها، حق دسترسی برابر به هر دو آن‌ها مطابق با شرایط مقررات رادیو مطابق با نیازها و امکانات فنی‌شان به دلخواه داشته باشند.» (International Telecommunications Convention, 1973, Article 33), در ماده ۱۸ کنوانسیون ارتباطات بین‌المللی مورخ ۱۹۸۲ لزوم دسترسی برابر عموم به خدمات ارتباطی بین‌المللی بدون هیچ‌گونه اولویت و ترجیحی در نظر

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۴۳

گرفته شده است. (International Telecommunication Convention, 1982, Article 18) از میان این اسناد می‌توان اصل «ممنوعیت انحصار در پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» را استخراج نمود.

با این حال آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای با محدودیت‌هایی مواجه است. قطعنامه شماره ۴۲۴ مجمع عمومی سازمان ملل از تمام کشورها خواسته است که از پخش رادیویی که منجر به حمله‌های نامنصفانه و همچنین تهمت و افترا به مردم سایر کشورها و مناطق می‌شود خودداری کنند و گزارش‌های واقعی و صادقانه‌ای پخش کنند که مناسب صلح جهانی باشد. (UN Doc. A/RES/423(V), 1950) قطعنامه «اصول حاکم بر استفاده دولت‌ها از اقمار مصنوعی زمینی برای پخش بین‌المللی مستقیم برنامه‌های تلویزیونی» نیز دولت‌ها را ملزم می‌کند از پخش برنامه‌هایی که منحل صلح و امنیت بین‌المللی است، جلوگیری کنند. قطعنامه ۲۲۲۲ نیز با تأکید بر «معاهده راجع به اصول حاکم بر فعالیت کشورها در بهره‌برداری و استفاده از فضا شامل ماه و سایر اجرام سماوی» از کشورها خواسته است به این معاهده بپیوندند و فعالیتشان را در راستای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی قرار دهند. (UN Doc. A/RES/2222(XXI), 1966) علاوه بر این ماده ۱ «کنوانسیون بین‌المللی استفاده از پخش برنامه برای صلح» (International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace, 1936, Article 1) به ممنوعیت پخش برنامه‌های مغایر با نظم و امنیت داخلی دولت‌ها، ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به ممنوعیت هرگونه تبلیغ برای جنگ و ماده ۷ اساسنامه یونسکو به ممنوعیت پخش برنامه‌های موجد خصومت در بینش و ابراز عقیده اشاره داشته‌اند. «اصول راهنمای استفاده از پخش ماهواره‌ای برای جریان آزاد اطلاعات و گسترش آموزش و مبادلات فرهنگی» که توسط یونسکو به تصویب رسید نیز محدودیت‌هایی را برای اصل آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای بیان نمود. طبق این اصول فعالیت‌های تلویزیونی ماهواره‌ای باید وفق اصول حقوق بین‌الملل صورت پذیرد، پخش برنامه‌های ماهواره‌ای باید با احترام به حاکمیت و برابری تمامی دولت‌ها همراه باشد، پخش برنامه‌های ماهواره‌ای باید مبتنی بر همکاری بین‌المللی باشد، هر کشوری رأساً حق دارد در مورد مفاد و محتوای برنامه‌های آموزشی

که از طریق ماهواره برای مردم کشورش پخش می‌شود تصمیم بگیرد و برنامه‌های فرهنگی باید به توسعه و بارور کردن همه فرهنگ‌ها کمک نماید. (رفیعی، ۱۳۸۱: ۳۵۹) بر این اساس می‌توان گفت نگرش غالب در حقوق بین‌الملل امروزه «آزادی مشروط پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» از یکسو و «ممنوعیت انحصار در پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» از سوی دیگر است.

تحریم رسانه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای ایران در حالی صورت گرفته است که استنادی از سوی شرکت‌های متوقف‌کننده این شبکه‌ها در خصوص نقض شرایط پخش محتوای برنامه‌ها صورت نگرفته است. حتی در صورتی که در برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای ایران محتوایی مغایر با اصول و ارزش‌های کشورهای غربی وجود داشته باشد، این کشورها تنها حق توقف پخش برنامه در حدود قلمروی خود را (مثلاً از طریق ارسال پارازیت) خواهند داشت. لذا توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران موجب نقض اصل «آزادی مشروط پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» شده است. از آنجا که این اقدام علیه اکثر شبکه‌های ماهواره‌ای دولتی - یعنی ایران - صورت می‌گیرد که فعلاً مشارکتی در ارسال ماهواره‌های مخابراتی به فضای ماورای جو ندارد، می‌تواند نقض اصل «ممنوعیت انحصار در پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» محسوب شده و مغایر با نگرش میراث مشترک بشریت به فضای ماورای جو تلقی شود. (ضیایی و طباحی ممقانی، ۱۳۹۰: ۳۱۶)

۳.۳. اصل اقدام متقابل

ماده ۳۰ طرح پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به مسئولیت دولت‌ها اقدام متقابل را زمانی قانونی قلمداد می‌کند که در مقابل نقض تعهد بین‌المللی باشد، در غیر این صورت این اقدامات فی‌نفسه نامشروع هستند. در حال حاضر شرکت‌های ماهواره‌ای یکی از مواردی که برای توجیه توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران مطرح کرده‌اند اقدام متقابل در برابر ارسال پارازیت از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران بر شبکه‌هایی مانند بی‌بی‌سی فارسی، بخش فارسی صدای آمریکا و ... است. یوتل‌ست قبلاً طی چندین اعلامیه به ارسال پارازیت از سوی ایران اعتراض کرده بود و از دولت فرانسه خواسته

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۴۵

بود تا شکایتی در مراجع بین‌المللی از جمله اتحادیه بین‌المللی مخابرات علیه ایران ثبت نماید. (Briel, 2012: 2) در ۱۷ نوامبر ۲۰۱۱ قطعنامه‌ای به وسیله پارلمان اروپا مبنی بر پیشنهاد به یوتل‌ست در رابطه با توقف پخش شبکه‌های ماهواره‌ای ایران به تصویب رسید. ماده ۱۳ این قطعنامه بیان می‌کند که «پارلمان اروپا ایران را برای ارسال غیرقانونی پرازیت بر شبکه‌های بی‌بی‌سی و دویچه وله محکوم می‌نماید و از یوتل‌ست می‌خواهد تا از ارائه خدمات به ایستگاه‌های تلویزیونی دولتی ایران خودداری کند تا زمانی که ایران ارسال پرازیت را متوقف سازد». (Satellite Jamming In Iran: A War Over (Airwaves, 2012: 57) در کنفرانس مخابرات رادیویی در فوریه ۲۰۱۲، اتحادیه بین‌المللی مخابرات ارسال پرازیت را مخالف ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر دانست^{۱۸} و آن را محکوم نمود و بر طبق اصلاحیه ماده ۱۵ مقررات رادیویی از همه دولت‌ها خواست که اقدامات لازم را برای پایان دادن به پرازیت‌های ماهواره‌ای از درون مرزهای خود صورت دهند. (Satellite Jamming In Iran: A War over (Airwaves, 2012: 55)

حتی در صورت اثبات نامشروع بودن ارسال پرازیت بر برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل،^{۱۹} توسل به اصل اقدام متقابل در تحریم رسانه‌ای ایران با ابهاماتی مواجه است. برخی نظام‌های ملی با ایجاد نظام خودبسنده در عرصه فعالیت رسانه حدود اقدام متقابل را مشخص کرده‌اند. (سلیمی ترکمانی، ۱۳۸۹: ۲۰۷) به طور مثال طبق حقوق فرانسه نقض مقررات شورای صداوسیما فرانسه این مجازات‌ها را به ترتیب به دنبال دارد: اخطار، جریمه مالی، تعویق تا تعطیلی موقت پخش برنامه تلویزیونی و در نهایت تعطیلی شبکه ماهواره‌ای (توقف دائم). (جعفری، ۱۳۸۳: ۳۵) لذا توقف ناگهانی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای مغایر با نظام حقوقی خودبسنده و شرط تناسب است.

نکته دیگر اینکه اقدام متقابل صرفاً در میان دو دولت موضوعیت دارد در حالی که استناد یک شرکت خصوصی مانند یوتل‌ست به اقدام متقابل علیه ایران بیش از آنکه جنبه اقدام متقابل داشته باشد جنبه سوءاستفاده از حق خواهد داشت؛^{۲۰} چرا که در برابر دولت که اقدام حاکمیتی انجام می‌دهد شرکت خصوصی یوتل‌ست اقدام تصدی‌گرایانه انجام می‌دهد. لازم به یادآوری است که دولت فرانسه رسماً از اقدام یوتل‌ست پشتیبانی نکرده

است.^{۲۱} در نهایت اینکه آثار اقدام متقابل باید به دولت متخلف محدود شود در حالی که این اقدام موجب محرومیت مخاطبان شبکه‌های ماهواره‌ای ایران در اقصا نقاط جهان شده است.^{۲۲}

۳.۴. تعهدات ناشی از منشور ملل متحد

برقراری تحریم از جمله اقدامات پیش‌بینی شده در ماده ۴۱ منشور است که شورای امنیت می‌تواند پس از شناسایی نقض صلح و یا وقوع عمل تجاوز علیه دولتی اعمال کند. (حدادی، ۱۳۸۲: ۱۲۱) ماده ۴۱ منشور اقداماتی را که شامل استفاده از زور نمی‌باشد بیان می‌کند و این اقدامات را «شامل متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه آهن، دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی» برشمرده است.

در حالی که در قطعنامه پیشنهادی الجزیره، نپال، پاکستان، سنگال و زامبیا علیه رودزیای جنوبی، تحریم تلفنی و ارتباطات بی‌سیم (wireless communications) و دیگر روش‌های ارتباطی پیشنهاد شده بود، در قطعنامه پیشنهادی انگلستان برای قطعنامه تحریم رودزیای جنوبی، فیلم‌های سینمایی، فیلم‌های تلویزیونی و دیگر محصولات سینمایی و تلویزیونی و رادیویی که شامل اخبار و دیگر موارد اطلاعاتی و آموزشی باشد از استثنائات تحریم پیشنهاد شده بود. نهایتاً در قطعنامه ۲۵۳ شورای امنیت علیه رودزیای جنوبی چنین مقرر شد «شورای امنیت... تصمیم می‌گیرد تا برای پایان دادن به شورش، تمام دولت‌های عضو ملل متحد از... فروش یا تأمین تمام محصولات از سوی اتباع یا از طریق سرزمین دولت به هر شخص یا نهادی در رودزیای جنوبی... جلوگیری کنند. این موارد نباید شامل... امکانات آموزشی برای استفاده در مدارس و دیگر نهادهای آموزشی، انتشارات، محصولات خبری (news materials) و... شود». (UN Report, 1968: 239) با توجه به تصریح ماده ۴۱ منشور ملل متحد بر امکان توقف تمام یا بخشی از روابط تلگرافی، رادیویی و دیگر روش‌های ارتباطی، قرار دادن این موارد در کنار استثنائات حقوق بشری تحریم رودزیای جنوبی جالب توجه است. لازم به ذکر است که پس از آن هیچ‌گاه در صورت مذاکرات شورای امنیت راجع به تحریم ارتباطی و رسانه‌ای صحبتی

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۴۷

نشده است. در خصوص ایران نهادهای رسانه‌ای زمانی موضوع تحریم قرار می‌گیرند که به عنوان نهاد همکاری‌کننده با فعالیت هسته‌ای یا تولید موشک‌های بالستیک تلقی شوند.

۳.۵. تعهدات ناشی از اتحادیه اروپا

بر اساس اخبار منتشرشده از سوی یوتل‌ست «شرکت آرکیوا و یوتل‌ست توافق کردند که پخش برنامه از طریق ماهواره‌های هات‌برد برای برنامه‌های متعلق به سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران (IRIB) متوقف شود. این تصمیم برای اجرای تحریم‌های شورای اتحادیه اروپا و مصوبه صداوسیما فرانسه اتخاذ گردید که متضمن توقف فعالیت شبکه سحر ۱ بوده است که از رسانه‌های رادیویی و تلویزیونی چندگانه پخش می‌شود. سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران فسخ قراردادش را اعلام نموده است و متعاقباً انتشار برنامه‌ها از فرستنده هات‌برد متوقف گردیده است.» (Eutelsat communications, 2012: 1) یوتل‌ست همچنین در بیانیه خود بیان داشته است که «مصوبه صداوسیما فرانسه که در سال ۲۰۰۵ به تصویب رسیده است قطع دائمی برنامه‌های شبکه «سحر ۱» از فرستنده هات‌برد متعلق به ماهواره یوتل‌ست را ضروری دانسته است. یوتل‌ست به‌عنوان یک شرکت فرانسوی ملزم به تبعیت از تصمیمات سازمان صداوسیما فرانسه است.» (Eutelsat communications, 2012: 3)

آرکیوا در یک نامه جداگانه که به شبکه پرس‌تی‌وی فرستاد، مدعی شد که شورای اتحادیه اروپا این تصمیم را گرفته است. کارن بادالوف، مدیر منطقه‌ای شرکت یوتل‌ست نیز به پرس‌تی‌وی اظهار داشت «ما قراردادها را فسخ کردیم زیرا این دستور کمیسیون اروپا بود. ما ناچاریم از آن پیروی کنیم.» از سوی دیگر، گری فالوز، رئیس روابط عمومی شرکت آرکیوا به پرس‌تی‌وی گفت: «در پی تحریم‌های لازم‌الاجرای شورای اتحادیه اروپا و درخواست‌های مکرر موسسه پخش رسانه‌ای فرانسه (یوتل‌ست) مبنی بر قطع همیشگی برنامه‌های شبکه سحر ۱ که از سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران پخش می‌شود، پخش برنامه‌های سازمان صداوسیما ایران از ماهواره یوتل‌ست هات‌برد خاتمه یافته است.» همچنین ونسا اوکانر، مسئول مطبوعاتی شرکت یوتل‌ست، گفت: قطع

شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی جمهوری اسلامی در راستای اجرای طرح تشدید تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه جمهوری اسلامی ایران است. (بهارنیوز، ۱۳۹۱: ۳)

این در حالی است که سخنگوی اتحادیه اروپا خانم مایا کوچیان چیک (Maya Kosyanchich) بیان نمود که «این تصمیمی است که از سوی یوتل‌ست گرفته شده است. تصمیمی که اتحادیه اروپا در هفته جاری اتخاذ نموده است شامل تدابیر محدودکننده‌ای علیه ایران در خصوص امور مالی، انرژی، تجارت و حمل‌ونقل است و شامل ارتباطات نمی‌شود». (Iran lashes out at EU for blocking its satellite channelst, 2012: 7)

سخنگوی مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا نیز به پرس‌تی‌وی گفته است، این تحریم‌ها مشمول رسانه‌های ایرانی نمی‌شوند. (پرس‌تی‌وی، ۱۳۹۲: ۱۱)

در هر صورت اقدام اتحادیه اروپا در خصوص گسترش قلمروی تحریم‌ها چه از نظر کمی و چه از نظر کیفی نقض ماده ۵۳ منشور است.^{۳۳} در این ماده آمده که «شورای امنیت در موارد مقتضی از قراردادها یا نهادهای منطقه‌ای برای عملیات اجرایی تحت اختیار خود استفاده خواهد کرد ولی هیچ‌گونه عملیات اجرایی به موجب قراردادهای منطقه‌ای یا توسط مؤسسات منطقه‌ای بدون اجازه شورای امنیت صورت نخواهد گرفت.» (Dupont, 2012: 20)

۳.۶. اصول حقوق بین‌الملل ارتباطات

سازمان بین‌المللی ارتباطات ماهواره‌ای در راستای قطعنامه ۱۷۲۱ مجمع عمومی سازمان ملل تأسیس شده است. در این قطعنامه تأکید شده که ارتباطات ماهواره‌ای باید در اسرع وقت و بدون تبعیض در دسترس تمام ملل جهان قرار گیرد. (UN Doc. A/RES/1721(XVI), 1961)

در بند ب ماده ۳ موافقت‌نامه مربوط به سازمان بین‌المللی ارتباطات ماهواره‌ای (Agreement relating to the International Telecommunications Satellite Organization "INTELSAT")^{۳۴} مورخ ۱۹۷۱ یکی از اصول اساسی سازمان، تأمین دسترسی غیر تبعیض‌آمیز به خدمات ماهواره‌ای بیان شده است. (Agreement Relating to the (ITSO), 1971)

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۴۹

Article 3) لازم به ذکر است که جمهوری اسلامی ایران عضو این سازمان است. اتحادیه بین‌المللی مخابرات، نیز سازمانی است که بر اساس مشارکت‌های خصوصی و دولتی تشکیل شده است و در حال حاضر متشکل از ۱۹۳ کشور و بیش از ۷۰۰ موسسه خصوصی است. (4: 2014, Committed to connecting the world) یکی از وظایف این سازمان، تشویق به بسط همکاری و همبستگی بین‌المللی به منظور تضمین کمک‌های فنی به کشورهای در حال توسعه و تکمیل نمودن تأسیسات و شبکه‌های ارتباطی این کشورها با کلیه امکانات خود از جمله مشارکت برنامه‌های ذی‌ربط ملل متحد و استفاده از منابع خاص خویش می‌باشد. ماده ۳۳ اساسنامه به حق عموم در استفاده از خدمات ارتباط راه دور بین‌المللی اشاره می‌کند. (Constitution of the International Telecommunication Union (ITU), 1992: Article 33) بدیهی است اقدامات شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات ماهواره‌ای مانند یوتل‌ست و اینتل‌ست ناقض این اصول می‌باشد.

از جمله حقوقی که اساسنامه برای کشورهای عضو در رابطه با ارتباطات راه دور به رسمیت می‌شناسد متوقف کردن (بند الف ماده ۳۴) (stop)، قطع کردن (بند ب ماده ۳۴) (cut off) و تعلیق (ماده ۳۵) (Suspend) برنامه‌های ماهواره‌ای است. بند الف ماده ۳۴ بیان می‌دارد «کشورهای عضو حق متوقف کردن هر سیگنال خصوصی را به موجب قانون ملی خود، در صورتی که امنیت آن کشور را به خطر بیندازد یا مخالف قوانین کشور، اخلاق و نظم عمومی باشد داراست؛ مشروط به اینکه سریعاً اداره مربوطه در دولت ارسال‌کننده برنامه را از این اقدام مطلع سازد مگر آنکه این اطلاع‌رسانی برای امنیت آن دولت مضر باشد. در بند ب - کشورهای عضو حق قطع کردن پخش هرگونه برنامه خصوصی که می‌تواند برای امنیت آن دولت خطرناک باشد یا مغایر با قوانین یا نظم و اخلاق عمومی آن دولت باشد را دارا می‌باشند.» (Constitution of the International Telecommunication Union (ITU), 1992: Article 33) به نظر می‌رسد «متوقف کردن» اقدامی دائمی و «قطع کردن» اقدامی موقتی است و در آن تعهد به اطلاع‌رسانی وجود دارد.^{۲۵} لازم به ذکر است این موارد عیناً در کنوانسیون ارتباطات بین‌المللی (نایروبی) مورخ ۱۹۸۲ نیز ذکر شده‌اند. (International

Telecommunicatio Convention, 1982: Article 18) اما باید توجه داشت که این ماده صرفاً توقف و قطع برنامه‌های ماهواره‌ای خصوصی و نه دولتی را امکان‌پذیر دانسته است. لذا اقدام شرکت‌های ماهواره‌ای به قطع برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای دولتی ایران نمی‌تواند اقدامی در چارچوب ماده ۳۴ اساسنامه اتحادیه باشد تا از این طریق نیاز به اثبات شروط ذکر شده برای آن باشد. ماده ۴۵ بیان می‌کند که «همه ایستگاه‌ها با هر هدفی که باشد نباید در خدمات رادیویی یا ارتباطی دیگر دولت‌ها و آژانس‌ها مداخله کنند.» در این ماده با به‌کارگیری عبارت «all stations» به جای عبارت «Each Member State» که در مواد قبل مورد استفاده قرار گرفته بود، شرکت‌های خصوصی نیز از مداخله در خدمات ارتباطی منع می‌شوند که با اقدام شرکت‌های ماهواره‌ای در توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران این اصل نقض شده است. (Constitution of the International Telecommunication Union (ITU), 1992: Article 33)

۳.۷. اصل التزام به تعهدات قراردادی

نقض تعهدات قراردادی در دو دسته تعهدات قراردادی دولت‌ها و تعهدات قراردادی شرکت‌ها در برابر ایران قابل طرح است. نقض قرارداد پخش برنامه‌های ماهواره‌ای از سوی شرکت‌ها به دستور دولت متبوعشان منجر به نقض معاهدات سرمایه‌گذاری و معاهدات مودت می‌گردد. جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۱۷ با فرانسه و در تاریخ ۱۳۸۲/۱۲/۲ با اسپانیا موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری را امضا نموده است. طبق این موافقت‌نامه‌ها اموال منقول و غیرمنقول و حقوق مربوط به آن‌ها و حقوق مالکیت معنوی، فرآیندهای فنی، دانش فنی و هر حقی که دارای ارزش اقتصادی باشد سرمایه‌گذاری محسوب می‌شود و دولت‌های متعاقد باید حمایت از این‌گونه سرمایه‌گذاری‌ها را بر عهده گیرند. (قانون موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری فرانسه، ۱۳۸۲) (قانون موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی اسپانیا، ۱۳۸۲) حقوق مالکیت معنوی، فرآیندهای فنی و مالکیت دولت

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۵۱

بر شبکه‌های ماهواره‌ای که قطعاً ارزش اقتصادی در بردارد از موارد سرمایه‌گذاری موجود در این قراردادها است که با دستور به توقف پخش شبکه‌های ماهواره‌ای و نقض قرارداد نقض گردیده‌اند. همچنین، طبق ماده ۴ معاهده مودت آمریکا و ایران، دولت‌های متعاقد باید از اتخاذ اقدامات غیرمعقول و تبعیض‌آمیزی که به حقوق و منافع مکتسبه قانونی ایشان لطمه وارد آورد خودداری و برای اجرای حقوق قانونی آنان که در نتیجه قراردادی به دست آمده باشد وسایل مؤثری طبق قوانین مربوطه تهیه و تأمین نمایند.^{۲۶}

از آنجا در برخی موارد شرکت‌های ماهواره‌ای رأساً اقدام به توقف پخش برنامه کرده‌اند لازم است تعهدات قراردادی آنها نیز بررسی شود. یوتل‌ست هیچ‌گاه مستقیماً با یک شبکه تلویزیونی قرارداد نمی‌بندد، بلکه این شرکت قراردادهایی با عمده‌فروش‌ها مانند «آرکیوا» و «بی‌تی» (British Telecommunications) امضا می‌کند که آنها به نوبه‌ی خود، خدمات را ارائه می‌دهند. (وهایی، ۲۰۱۱: ۵)^{۲۷} سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران برای اولین بار در سال ۱۳۷۶ مناقصه‌ای برگزار کرد تا شرکت مورد نظر خود را برای پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای انتخاب کند. بر این اساس شرکت بی‌تی که آن زمان شرکتی انگلستانی بود، برنده مناقصه شد و بر اساس قراردادی^{۲۸} که با یوتل‌ست داشت بر روی ماهواره هات‌برد ظرفیت‌هایی را به صورت اجاره‌ای در اختیار سازمان صداوسیما قرار داد. (جعفری، ۱۳۸۳: ۱۴) پس از مدتی این شرکت‌ها قراردادهای خود را با ایران معلق کردند. همچنین یوتل‌ست برنامه‌ریزی برای حذف شبکه‌های ایران را از دیگر ماهواره‌های خود، در دستور قرار داد و از دیگر شرکت‌های انتقالی که فضای ماهواره‌ای را به ایران بر روی ماهواره یوتل‌ست و از طریق هات‌برد اجاره می‌دهند درخواست نمود که از ارائه خدمات خودداری کنند. (Fassihi & Sonne, 2012: 1) با توجه به اینکه در این قرارداد یک طرف شرکت خصوصی است ماهیت آن بین‌المللی صرف نخواهد بود. (ویوالی، ۱۳۶۴: ۸۹) علاوه بر این طرف خصوصی این قراردادها پخش برنامه اصولاً شرکت‌هایی هستند که عضو اتحادیه بین‌المللی ارتباطات هستند و لذا اصولی خاص بر رفتار آنها حاکم است و لذا می‌توان گفت که این قراردادها قطعاً جنبه داخلی نیز ندارند. باید توجه داشت که با طرح نظریه بین‌المللی شدن قراردادها که در داوری بی‌پی مطرح گردید نقض این قراردادها می‌تواند متضمن مسؤلیت

بین‌المللی باشد (BP Exploration v. Libyan Arab Republic, 1973) که امکان تعقیب این شرکت‌ها را در مراجع بین‌المللی خصوصاً اتحادیه بین‌المللی ارتباطات فراهم خواهد نمود.

۳.۸. اصل مصونیت اموال دولتی

طبق این اصل اموال دولت‌های خارجی از تدابیر محدودکننده، از قبیل توقیف و ضبط مصون خواهند بود. چنانچه اموال را شامل اموال عینی و غیر عینی بدانیم می‌توانیم مالکیت یک دولت بر شبکه ماهواره‌ای و حق پخش برنامه‌های ماهواره‌ای را در زمره اموال غیر عینی دولتی محسوب نماییم که دولت ایران طبق قرارداد اجاره با شرکت‌های ماهواره‌ای از آن برخوردار گشته است.

مهم‌ترین استثنای بر مصونیت اموال دولتی اعمال تصدی‌گرایانه است و لذا این پرسش مطرح می‌شود که اقدام به پخش برنامه ماهواره‌ای در ایران اقدامی حاکمیتی است یا تصدی‌گرایانه؟ در وهله اول هر نظام حقوقی داخلی این تقسیم را بر اساس فرضیه‌های اختیاری خود انجام می‌دهد. (Connell, 1970: 845) از این‌رو، اعمال حاکمیتی در یک کشور ممکن است، در کشور دیگر مشمول عنوان اعمال تصدی و بالعکس باشد. (شاو، ۱۳۷۴: ۳۰۲) تمیز اعمال تصدی و حاکمیتی طبق کنوانسیون مصونیت دولت و اموال دولتی مورخ ۲۰۰۴ بر اساس ضابطه‌ای دو مرحله‌ای صورت می‌گیرد. در مرحله نخست باید به ماهیت قرارداد توجه شود. طبق معیار ماهیت اگر عملی، توسط اشخاص خصوصی قابل انجام بود، عمل تصدی‌گرایانه است و طبق معیار هدف اگر هدف نظم عمومی بود عمل حاکمیتی است. (سهرابی، ۱۳۸۷: ۵۰)

از منظر حقوق داخلی ایران طبق اصل ۴۴ قانون اساسی رادیو و تلویزیون ایران جزء بخش دولتی است و طبق بند ۱۰ ماده ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری مدیریت فضای فرکانس کشور جزء اعمال حاکمیتی تلقی می‌شود. قراردادهای پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در ایران از منظر ماهیت نیز حاکمیتی محسوب می‌گردد چه آنکه بخش خصوصی چنین قراردادهایی را منعقد نمی‌کند؛ اما از منظر معیار هدف می‌توان میان

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۵۳

شبکه‌های ماهواره‌ای ایران تمایز قائل گردید. می‌توان گفت اقدام دولت در انعقاد قرارداد برای پخش برخی از شبکه‌ها مانند پرس تی‌وی، العالم و سحر که اهدافشان منافع ملی است، حاکمیتی و در رابطه با شبکه‌هایی مانند آی فیلم و ... که هدفشان سرگرمی و ارائه برنامه‌های گوناگون است، تصدی‌گرایانه است.

علاوه بر اعمال تصدی، مالکیت معنوی نیز استثنای دیگری برای مصونیت قلمداد می‌شود که در ماده ۱۴ کنوانسیون مصونیت قضایی دولت و اموال دولتی بیان شده است. برخی از برنامه‌ها مشمول این استثنا می‌گردند و برخی دیگر مانند اخبار، حقایق متفرقه، سخنان سیاسی و... مشمول این استثنا نمی‌گردند و همچنان مصونیت دارند. (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Article 2, 1886) توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران در مواردی که جنبه حاکمیتی دارد به نوعی مصادره اموال غیر عینی دولتی ایران محسوب می‌شود که نقض اصل مصونیت اموال دولتی خواهد بود.

۴. نتیجه‌گیری

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران در سال ۲۰۰۵ با قطع یکی از شبکه‌های ماهواره‌ای ایران به استناد پخش برنامه‌ای ضد اسرائیلی آغاز شد و بعداً به استناد قطعنامه‌های شورای امنیت و اتحادیه اروپا و همین‌طور دلایلی نامعلوم ادامه یافت. قطع ۱۹ شبکه تلویزیونی و رادیویی ایران از برخی نظام‌های ماهواره‌ای چون یوتل‌ست، عرب‌ست و اینتل‌ست موجب شد مفهوم نوین «تحریم رسانه‌ای» در ادبیات حقوق بین‌الملل شکل بگیرد. هرچند پیش از این نویسندگان منشور ملل متحد تحریم ارتباطی را در ماده ۴۱ منشور پیش‌بینی کرده بودند اما توسل به این نوع از تحریم در چارچوب سازمان ملل متحد مسبوق به سابقه نبوده است. امروز که اتحادیه اروپا پیشگام در تحریم‌های رسانه‌ای علیه ایران است موضوع مشروعیت این تحریم‌ها از منظر حقوق بین‌الملل عمومی اهمیت یافته است.

در حقوق بین‌الملل معاصر تحریم‌های بین‌المللی در کنار مفهوم تحریم هوشمند معنا می‌یابند به این معنا که تحریم‌ها باید صرفاً نهاد متخلف که قاعدتاً نهادی دولتی است را

مورد هدف قرار دهد. این در حالی است که برخی تحریم‌های نوین مانند تحریم اشخاص حقیقی و تحریم‌های رسانه‌ای ناقض این دکترین هستند. تحریم‌های رسانه‌ای بیش از آنکه دولت هدف را با مجازات مواجه نماید مخاطبین را از رصد نگرش‌های مختلف خبری و آموزشی و غیره محروم می‌نماید. همچنین تحریم‌های رسانه‌ای برخلاف تحریم‌های اقتصادی متضمن خسارت متقابل نیست؛ به عبارت دیگر تحریم‌های اقتصادی می‌تواند بخش اقتصاد دولت تحریم‌کننده و تحریم‌شونده را به طور هم‌زمان با خسارت مواجه سازد در حالی که تحریم رسانه‌ای به طور یک‌جانبه دولت هدف را با خسارت معنوی مواجه می‌سازد. بدون شک این ویژگی تحریم رسانه‌ای موجب می‌شود تا این نوع تحریم جذابی‌تری ویژه برای دولت‌های غربی داشته باشد.

هرچند دولت‌های قطع‌کننده شبکه‌های ماهواره‌ای جمهوری اسلامی ایران، با عناوینی همچون اقدامات متقابل و اقتضائات تحریم‌های شورای امنیت و اتحادیه اروپا تلاش دارند تا به عمل خود مشروعیت بخشند، اما نباید فراموش کرد که این تحریم‌ها منجر به نقض برخی از اصول حقوق بین‌الملل شده است. تحریم رسانه‌ای موجب شده است حق بر دریافت اطلاعات به‌عنوان یکی از اصول حقوق بشری مندرج اسناد بین‌المللی نقض شود، دو اصل «اصل آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» و «اصل ممنوعیت انحصار در پخش برنامه‌های ماهواره‌ای» نقض گردد، شرایط قانونی اصل اقدام متقابل نادیده گرفته شود، اصل تفسیر مضیق منشور ملل متحد نقض گردد، برخی قواعد بین‌المللی مربوط به تحریم در چارچوب اتحادیه اروپا نادیده گرفته شود، اصول اتحادیه بین‌المللی مخابرات همچون اصل همکاری و دسترسی برابر به پخش برنامه‌های ماهواره‌ای نقض شود، برخی تعهدات مندرج در موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری و مودت نادیده گرفته شود و اصل مصونیت اموال دولتی در مواردی در ارتباط با تحریم رسانه‌ای ایران نقض شود. نقض این اصول از حقوق بین‌الملل عمومی همچنین می‌تواند مسئولیت بین‌المللی دولت‌های تحریم‌کننده را به دنبال داشته باشد و حتی جمهوری اسلامی ایران را مجاز به توسل به اقدام متقابل نماید.

پی‌نوشت‌ها

^۱. برنامه «چشم‌آبی زهر» به‌زعم شورای عالی برنامه‌های رادیو و تلویزیون فرانسه «به‌گونه‌ای سیسماتیک اسرائیلی‌ها و یهودیان را مورد هجو قرار داده و آنان را افرادی پست معرفی کرده که حتی حاضرند چشم‌ان یک کودک را نیز از وی بستانند».
^۲. وی اظهار کرده بود که آلمان‌ها طی جنگ جهانی دوم حتی از یک اتاق اعدام با گاز نیز استفاده نکرده بودند.
^۳. هیسپاست یک اپراتور ارتباطات ماهواره‌ای اسپانیایی است که در سال ۱۹۸۹ شکل گرفته و یکی از بزرگترین سهامداران آن، یوتل‌ست است.

See: <http://www.hispasat.com/en/hispasat-group/governing-bodies/shareholders>

^۴. آورون شرکت تجاری با هدف تأمین خدمات سمعی و بصری است که سهام آن متعلق به شرکت‌های abertis telecom و Globecast می‌باشد.

See: http://www.overon.es/index.php-option=com_content-amp-task=view-amp-id=146-amp-Itemid=274.htm

^۵ presstv, Gulfsat drops Iran TV channels iFilm, Al-Kawthar under Eutelsat pressure, 2013, available at

<http://www.presstv.ir/detail/2013/02/20/289982/gulfsat-forced-to-ban-iran-tv-channels/>
^۶presstv, Eutelsat pressures STN to pull plug on Iran's Al-Alam channel, 2013, available at <http://www.presstv.ir/detail/2013/02/24/290494/eutelsat-moves-to-take-alalam-off-air/>

^۷. شرکت خدمات رادیویی، تلویزیونی، ماهواره‌ای و صنعت رسانه (Globecast) در ۱۹۹۶ تحت مالکیت فرانس تلکام تأسیس گردید.

See: <http://en.wikipedia.org/wiki/Globecast>

^۸. این شرکت در ۱۹۸۵ به‌عنوان اولین اپراتور خصوصی ماهواره‌ای اروپا در لوکزامبورگ تشکیل شد.

See: <http://www.ses.com/4337028/history>

^۹. این تحریم به دلیل ادعاهای کشورهای غربی مبنی بر نقض حقوق بشر صدواوسیمای جمهوری اسلامی ایران در حوادث سال ۱۳۸۸ اعمال گردید.

^{۱۰}. شرکت خدمات ارتباطی و رسانه‌ای انگلیسی می‌باشد که سابقه آن به آغاز رادیو و تلویزیون دولتی در انگلستان در سال ۱۹۲۲ برمی‌گردد.

See: <http://en.wikipedia.org/wiki/Arqiva>

^{۱۱}. این شبکه‌ها عبارت بودند از ۹ شبکه تلویزیونی شامل پرس تی وی، العالم، شبکه الکوثر، جام جم ۱، جام جم ۲، سحر ۱، سحر ۲، شبکه خبر و شبکه قرآن و ۱۰ شبکه رادیویی ایران

^{۱۲} برای مطالعه بیشتر ن. ک. بهروز قادری، آزادی دسترسی به اطلاعات و تأثیر آن بر نظارت مردمی در نهادهای عمومی، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکده حقوق دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۹.

^{۱۳} Wojnarowicz v. American Family Association

^{۱۴} Schenck v. United States, ۲۴۹ U.S. ۴۷ (۱۹۱۹)

^{۱۵} Chaplinsky v. New Hampshire

^{۱۶} Reno v. ACLU (June 26, 1997)

^{۱۷} World Administrative Radio Conference for Space Telecommunications, (WARC-ST), 1971

^{۱۸}. هر کس آزاد است هر عقیده‌ای را بپذیرد و آن را به زبان بیاورد و این حق شامل پذیرفتن هر گونه رأی بدون مداخله اشخاص می‌باشد و می‌تواند به هر وسیله که بخواهد بدون هیچ قید و محدودیت به حدود جغرافیایی، اخبار و افکار را تحقیق نماید و دریافت کند و انتشار دهد.

^{۱۹} حق ایجاد اختلال در برنامه‌های ماهواره‌ای تلویزیونی در دکترین حقوقی مطرح بوده است. در پنجاه و دومین جلسه انجمن حقوق بین‌الملل در هلسنکی دکتر شوکوف (نماینده شوروی سابق) حق دولت‌ها با ایجاد اختلال و پخش پارازیت در آن دسته از برنامه‌های ماهواره‌ای را به رسمیت شناخت که به لحاظ مضمونشان روابط دوستانه ملت‌ها را به مخاطره می‌افکنند.

The International Law Association, Report of the fifty-second conference, Helsinki, YILA, 1966, P.212.

حق ایجاد اختلال در پخش برنامه‌های مستقیم ماهواره‌ای به عنوان اقدام متقابل مورد تأیید برخی نویسندگان قرار گرفته است: آیگناتس زایدل هوهن فلدردن: حقوق بین‌الملل اقتصادی، ترجمه و تحقیق از سید قاسم زمانی، موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۷۹، ص ۲۲۴.

See also Gorove. S, International Direct Television Broadcasting by satellite: "Prior consent Revisited", Colombia Journal of Transnational Law, 1985, Vol. 24, No. 1, pp. 8-9
علاوه بر این دولت کوبا هنگام امضای کنوانسیون ۱۹۸۲ اتحادیه بین‌المللی مخابرات حق پخش پارازیت بر روی برنامه‌های ماهواره‌ای ارسالی ایالات متحده آمریکا در قلمرو آن کشور را برای خود محفوظ دانست.

Hurwitz. B. A, "The Labyrinth of International Telecommunications Law: Direct Broadcast Satellites", Netherlands International Law Review (NILR), 1988, PP. 177-178.

^{۲۰} نویسنده‌ای معتقد است که کاری که برای جلوگیری از اضرار به مالک صورت نمی‌گیرد و اهداف دیگری چون اضرار به غیر در آن نهفته باشد مصداق سوءاستفاده از حق است. ن. ک ناصر کاتوزیان، سوءاستفاده از حق یا تقصیر در اجرای حق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۲۱، ۱۳۵۸، ص ۱۱۱.

^{۲۱}. علاوه بر این منشأ پارازیت‌ها مورد تردید است که می‌تواند اصل شخصی بودن اقدام متقابل (محدود بودن آثار اقدام متقابل به دولت متخلف) را مورد خدشه قرار دهد. قطع پخش شبکه‌های ایرانی، تهدیدی برای حقوق بین‌الملل، روزنامه رسالت، شماره ۷۶۷۳ به تاریخ ۹۹/۸/۶، صفحه ۱.

در رأی دیوان داروی پرتغال - آلمان مورخ ۳۰ ژوئن ۱۹۳۰ به این سؤال که آیا دولتی حق دارد با توسل به اقدامات متقابل باعث ورود خسارت به دولت ثالث شود پاسخ منفی داده شد. این امر ریشه در این قاعده دارد که اقدامات متقابل تا جایی قابل دفاع است که متوجه دولت خاطی باشد. بر همین اساس بند ۳ ماده ۴۷ طرح پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌المللی به دولت متضرر اجازه نداده است که با دست یازیدن به اقدامات متقابل ← → به نقض تعهد در قبال دولت ثالث بپردازد. ن. ک. سید قاسم زمانی، پخش مستقیم ماهواره‌ای و اقدامات متقابل در حقوق بین‌الملل با تأکید بر ارسال پارازیت، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۲۴، ۱۳۷۸، ص ۳۳۹.
^{۲۲}. برای اطلاع از مفهوم اقدامات اجرایی در ماده ۵۳ منشور ن. ک. حدادی، مهدی، «ترتیب منطقه‌ای و اقدامات قهری در چارچوب منشور ملل متحد»، اندیشه‌های حقوقی، سال سوم، شماره ۸، ۱۳۸۴، ۱۳۴ - ۱۳۹.

^{۲۳}. لازم به ذکر است اینتل ست عنوان اختصاری سازمان بین‌المللی ارتباطات ماهواره‌ای بود که با ظهور شرکت‌های ماهواره‌ای متعدد اینتل ست در سال ۲۰۰۱ ماهیت خصوصی یافت و به عنوان یکی از اعضای سازمان بین‌المللی ارتباطات که به ITSO تغییر نام داده بود درآمد.

See <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/289831/Intelsat>

^{۲۴}. لازم به ذکر است که توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای ایران پس از توافق ژنو ۱+۵ به تعلیق پخش تغییر کرده است.

<http://advanced-television.com/2014/02/10/intelsat-reinstates-24-iranian-channels/>

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۵۷

^{۲۶}. برای آگاهی از اعتبار معاهده مودت رجوع شود به: اعتبار عهدنامه مودت (۱۹۵۵) و قابلیت استناد به آن در روابط ایران و آمریکا، آرامش شهبازی، مجله حقوقی بین‌المللی، سال بیست و هشتم، شماره ۴۴، ۱۳۹۰، ۵۵-۷۱.

^{۲۷}. See <http://www.persian.rfi.fr>

^{۲۸} این گونه قراردادها که بین دولت یک کشور و شرکت‌های خصوصی خارجی منعقد می‌گردند از این ویژگی‌ها برخوردارند: غالباً برای مدت طولانی ۵ یا ۲۰ سال و حتی بیشتر انعقاد می‌یابند. معمولاً دولت طرف قرارداد یک کشور در حال توسعه و طرف خصوصی خارجی یک شرکت بزرگ یا چندملیتی است و بعضاً ممکن است این قراردادها مورد سوءاستفاده دولت متبوع شخص خصوصی خارجی طرف قرارداد قرار گیرد و به ابزاری برای مداخله در امور سیاسی و اقتصادی کشور دولت طرف قرارداد تبدیل شود.

مروری بر تنظیم قراردادهای دولتی در حقوق تجارت بین‌الملل، حمیدرضا نیکبخت، مجله تخصصی الهیات و حقوق، بهار و تابستان ۱۳۸۴، شماره ۱۵ و ۱۶، ۳۶، ۳۵، همچنین ن. ک. سید یاسر ضیایی، مداخله رسانه‌ای از منظر حقوق بین‌الملل، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۳۵، ۱۳۹۰.

منابع

الف. فارسی

اسلامی، شیدا (۱۳۹۲). «جزئیاتی از تحدید شبکه‌های ایرانی توسط غرب»، *خبرگزاری فارس*، (۱۳۹۲/۱۲/۱۲):

<http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13920124000325>

ایوبی، علی (۱۳۹۱). «پرونده تحریم رسانه‌ای ایران؛ پرونده سکوت رادیوفردا»، *رادیو دیروز*، (۱۳۹۲/۱۱/۱۲):

<http://www.radiodirooz.com/prtc.eqma2bqeila82.html>

بهارنیوز، (۱۳۹۱). «اقدام یوتل‌ست به خاطر تحریم‌ها بود یا پارازیت‌ها؟»، *بهار*،

<http://baharnews.ir/prtg.u93rak9zxpr4a.html>: (۱۳۹۳/۲/۱۵)

پرس تی وی، (۱۳۹۲). «حرکت جدید امریکا علیه پرس تی وی»، *پرس تی وی*،

<http://edition.presstv.ir/detail/fa/311488.html>: (۱۳۹۳/۲/۵)

جعفری، فرشته (۱۳۸۳). «میزگرد پخش فرامرزی و حقوق ارتباطات رسانه‌ای»، *پژوهش و سنجش*، ۳۹ و ۴۰: ۴۱-۱۰.

حدادی، مهدی (۱۳۸۲). «تحریم‌های بین‌المللی، ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین‌المللی». *اندیشه‌های حقوقی*، سال اول، ۱۲۸: ۱۰۹-۳.

حدادی، مهدی (۱۳۸۴). «ترتیبات منطقه‌ای و اقدامات قهری در چارچوب منشور ملل متحد». *اندیشه‌های حقوقی*، سال سوم، ۸: ۱۴۶-۱۱۳.

- رفیعی، غلامرضا (۱۳۸۱). «موانع قانونمندی پخش تلویزیونی ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل»، پژوهش و سنجش، سال نهم، شماره ۳۰ و ۳۱: ۳۵۹-۳۷۸.
- روزنامه رسالت (۱۳۹۱/۸/۶). «قطع پخش شبکه‌های ایرانی، تهدیدی برای حقوق بین‌الملل»، شماره ۷۶۷۳.
- زمانی، سید قاسم (۱۳۷۸). «پخش مستقیم ماهواره‌ای و اقدامات متقابل در حقوق بین‌الملل با تأکید بر ارسال پارازیت». *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۲۴: ۳۵۱-۳۱۹.
- ژوکف، چ. پ. (۱۳۵۱). «اصول اساسی حقوق فضا» ترجمه محمود حیدریان، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، ۹: ۴۶-۵۶.
- سلیمی ترکمانی، حجت (۱۳۸۹). «رژیم‌های خودبسنده و مناسبات آن با حقوق بین‌الملل عام». *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۴۲: ۲۳۱-۲۰۷.
- سهرابی، عظیم (۱۳۸۷). «مصونیت قضایی دولت و اموال آن‌ها»، *قضاوت*، ۵۳: ۴۸-۵۱.
- شاو، ملکم (۱۳۷۴). *حقوق بین‌الملل*. ترجمه: محمدحسین وقار، تهران: اطلاعات.
- شهبازی، آرامش (۱۳۹۰). «اعتبار عهدنامه مودت (۱۹۵۵) و قابلیت استناد به آن در روابط ایران و آمریکا»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۲۸، ۴۴: ۷۱-۵۵.
- ضیایی، سید یاسر، جواد طباطبائی ممقانی (۱۳۹۰). «مداخله رسانه‌ای از منظر حقوق بین‌الملل»، *مجله پژوهش حقوق و سیاست*، ۳۵: ۳۴۰-۳۰۹.
- قادری، بهروز (۱۳۸۹). *آزادی دسترسی به اطلاعات و تأثیر آن بر نظارت مردمی در نهادهای عمومی*، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکده حقوق دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۹.
- قانون موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری فرانسه (۱۳۸۲). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/93975>: (۱۳۹۳/۸/۱۷).
- قانون موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی اسپانیا (۱۳۸۲). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/94078>: (۱۳۹۳/۸/۱۷).

توقف پخش برنامه‌های ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل: ارزیابی تحریم رسانه‌ای ... ۱۵۹
کاتوزیان، ناصر (۱۳۵۸). «سوءاستفاده از حق یا تقصیر در اجرای حق»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، ۲۱: ۱۱۵-۱۰۳.
مقدم، نسرين (۱۳۹۲). «هراس صهیونیست‌ها از قدرت قلم و کتاب»، *سایت خبری برون‌مرزی*، (۱۳۹۳/۲/۱۱): <http://news.irib.ir/2014-12-10-06-21-12/item/42954->
نیکبخت، حمیدرضا (۱۳۸۴). «مروری بر تنظیم قراردادهای دولتی در حقوق تجارت بین‌الملل»، *مجله تخصصی الهیات و حقوق*، ۱۵ و ۱۶: ۱۷-۵۰.
هوهن فلدرن، آیگناتس زایدل (۱۳۷۹). *حقوق بین‌الملل اقتصادی*، ترجمه: سید قاسم زمانی، تهران: شهر دانش.
وهایی، فرید (۲۰۱۱). «یوتل‌ست: بازار ماهواره و مقتضیات سیاسی»، *راديو بين المللی فرانسه*، (۱۳۹۲/۱۰/۲۹): <http://www.persian.rfi.fr>
ویوالی، میشل (۱۳۶۴). «تفکری بر تئوری حقوق فراملی»، ترجمه: ناصر صبح خیز، *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۳: ۱۰۹-۸۹.
ب. انگلیسی

Agreement Relating to the (ITSO).
Agreement relating to the International Telecommunications Satellite Organization "INTELSAT"
BP Exploration v. Libyan Arab Republic (53 I.L.R. 297) 1973
Briel, Robert (2012), "Eutelsat condemns Iranian jamming", (9/10/1392):
<http://www.broadbandtvnews.com/2012/10/04/eutelsat-condemns-iranian-jamming/>
Connell, D.P.O (1970), **International Law**, vol.2, London, Steven & Sons, 2nd Edition.
Constitution of the International Telecommunication Union (ITU)
Dupont. P-E (2012). "Countermeasures and Collective Security: the Case of the EU Sanctions against Iran", **Journal of Conflict and Security Law**, Vol.17, 2012. Availabe at:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2086415
Eutelsat comminications (2012). "Eutelsat Statement on Islamic

- Republic of Iran Broadcasting (IRIB)", (15/2/1393): <http://www.eutelsat.com/news/compress/en/2012/pdf/Eutelsat%20Statement%20on%20IRIB.pdf>
- Fassihi, Farnaz & Paul Sonne (2012), "A Top Satellite Provider Cuts Off Iran State Broadcaster", (3/10/1392): <http://online.wsj.com/news/articles/SB10000872396390444354004578058931263559160>
- Forrester, Chris (2014). "Intelsat reinstates 24 Iranian channels" **Advanced Television**, (13/3/1393): <http://advanced-television.com/2014/02/10/intelsat-reinstates-24-iranian-channels/>
- Gorove. S (1985). "International Direct Television Broadcasting by satellite: "Prior consent Revisited", **Journal of Transnational Law**, Colombia, Vol. 24, No. 1.
- Hurwitz. B. A, (1988) "The Labyrinth of International Telecommunications Law: Direct Broadcast Satellites", NILR
- InterAmerican Security Watch (2013), "GlobeCast to pull plug on Hispan TV", (1392/12/10): <http://interamericansecuritywatch.com/globecast-to-pull-plug-on-hispan-tv>
- International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace, Geneva, 23 September 1936
- International Telecommunication Convention, Nairobi (1982)
- International Telecommunications Convention, Malaga (1973)
- "Iran lashes out at EU for blocking its satellite channels" (2012), **RT**, (30/2/1393): <http://rt.com/news/iran-slam-eu-channels-626/>
- Itu (2014) "Committed to connecting the world", (1393/6/24): <http://www.itu.int/en/about/Pages/default.aspx>
- Mendel, Toby (2008), "Freedom of Information: A Comparative Legal Survey", UNESCO: Paris. Available at: http://portal.unesco.org/ci/en/files/26159/12054862803freedom_information_en.pdf/freedom_information_en.pdf
- Overon, (2012), (1393/7/28): http://www.overon.es/index.php?option=com_content-amp-task=view-amp-id=146-amp-

Itemid=274.htm

Press tv (2013), "Spain ban on Iran's Hispan TV, violation of democratic principles", (1393/6/30):

<http://www.presstv.com/detail/2013/01/24/285347/spain-ban-on-irans-hispan-tv-illegal/>

Press tv, (2013), Gulfsat drops Iran TV channels iFilm, Al-Kawthar under Eutelsat pressure (1394/4/11):

<http://www.presstv.ir/detail/2013/02/20/289982/gulfsat-forced-to-ban-iran-tv-channels/>

Press tv, (2013). "Eutelsat pressures STN to pull plug on Iran's Al-Alam channel", **presstv**, (1393/2/30):

<http://www.presstv.com/detail/2013/02/24/290494/eutelsat-moves-to-take-alalam-off-air/>

"Satellite Jamming In Iran: A War Over Airwaves"(2012), (12/7/1393):

<http://smallmedia.org.uk/sites/default/files/Satellite%20Jamming.pdf>

SES (2014), (28/7/1393): **<http://www.ses.com/4337028/history>**
The International Law Association, Report of the fifty-second conference, Helsinki, YILA, 1966.

UN Doc. A/RES/2222(XXI), 19 Dec, 1966.

UN Doc. E/CN.4/1995/32.

UN Doc. A/RES/423 (V), 14 Dec, 1950.

UN Doc. A/RES/1721(XVI), 20 Dec, 1961 UN Report, (1968).
Action with respect to threats to the peace.
http://untreaty.un.org/cod/repertory/art41/english/rep_supp3_vol2-art41_e.pdf

Wikipedia, (2014), "Arqiva", (12/7/1393):
<http://en.wikipedia.org/wiki/Arqiva>

Wikipedia, (2014), "Globecast", (12/7/1393):
<http://en.wikipedia.org/wiki/Globecast>

Wikipedia, (2014), "Satellite Telecommunications Network", (12/7/1393):

http://en.wikipedia.org/wiki/Satellite_Telecommunications_Network